

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

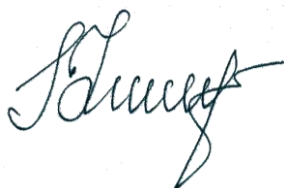
КЕЛЬНЕР СВІТЛАНА СЕМЕНІВНА

УДК 159.922.8:159.923.5 (043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ
ЦІЛІСНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук**

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, кафедра практичної психології, м. Кропивницький.

Науковий керівник - доктор психологічних наук, доцент
Гейко Євгенія Вікторівна,
Цentrальноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка МОН України, завідувач кафедри практичної психології факультету педагогіки та психології (м. Кропивницький).

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Рибалка Валентин Васильович,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, провідний науковий співробітник відділу психології праці (м. Київ).

кандидат психологічних наук, доцент
Лич Оксана Миколаївна,
Національний авіаційний університет, доцент кафедри авіаційної психології факультету лінгвістики та соціальних комунікацій (м. Київ)

Захист відбудеться «01» липня 2020 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.451.02 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Максима Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та в бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Максима Берлінського, 9.

Автореферат розісланий «30» травня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Ігнатович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному суспільстві актуалізується проблема особистісної цілісності, про що свідчать численні дослідження, які висвітлюють питання кризи самоідентичності людини, знецінення життя, девальвації цінності особистості та погіршення здоров'я нації. Відсутність цілісності призводить до неузгодженості фізичного, емоційного, інтелектуального та духовного розвитку особистості. Наслідком втрати ціннісних орієнтацій та впливу деструктивного мислення стають такі негативні явища в українському суспільстві як наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління, суїцид тощо. За даними досліджень Київського інституту проблем управління імені Л. Горшеніна близько 26% осіб у віці 16 років вже вживали наркотики. Майже 40% українських юнаків і дівчат регулярно вживають спиртні напої. Україна в десятці країн-лідерів із самогубств. У таких умовах особливої актуальності набуває питання організації самоусвідомлення індивіда та його самореалізації як особистості на вищому рівні формування психічних функцій – особистісній цілісності. Адже внутрішні протиріччя, що не вирішуються продуктивно людиною в юнацькому віці, утруднюють формування її особистісної цілісності. Водночас, формування особистісної цілісності є необхідною умовою усвідомлення людиною смислу і цінності життя, універсальності й унікальності людської природи, її призначення та самореалізації в єдиному світі.

Специфіка особистісної цілісності у той чи інший спосіб розглядалася у вимірах філософсько-біологічної антропології А. Гелена, культурно-філософської антропології М. Ландмана, філософської антропології Ф. Гаммера, у контексті яких був виокремлений філософсько-антропологічний підхід; питання з формування особистісної цілісності висвітлені в світлі екзистенційного підходу в працях М. Гайдеггера, А. Камю, К. Ясперса, а також представлені у змісті раціогуманістичної концепції Г. Балла. З позицій системно-діяльнісного підходу особистісна цілісність розглянута у роботах Б. Ананьева, О. Брушлинського, Б. Ломова та ін.

На сучасному рівні розвитку наукового пізнання проблема особистісної цілісності розробляється в межах психолого-педагогічних досліджень з позицій системного, цілісного, синергетичного, аксіологічного та інших підходів, що відображено у працях Г. Балла, О. Бондарчук, Є. Гейко, Л. Дорфмана, Н. Завацької, З. Карпенко, О. Лич, С. Максименка, В. Рибалки, Т. Яценко та ін. Зокрема, увага дослідників акцентується на розгляді феномену особистісної цілісності як полісистемної структурної організації (Є. Гейко), полімодальної структури інтегрованого «Я» (Л. Дорфман), системного цілісного утворення (С. Максименко, Т. Яценко).

Особистісна цілісність розглядалася дослідниками як інтегроване утворення, що поєднує в собі все розмаїття природно-соціально-духовного змісту внутрішнього світу людини. Найбільш чутливим періодом становлення особистісної цілісності виступає юнацький вік. Особистісна цілісність у юнацькому віці розкривається у прагненні молодої людини

сформувати таке підґрунтя власного свідомого існування, у якому природне та соціальне, індивідуальне, об'єктивне і суб'єктивне в розвитку індивіда поєднане в єдине ціле. У такий спосіб, завдяки численним діяльним актам людина створює себе у відповідності до її життєвих смислів і цінностей, які й визначають спрямованість розвитку.

Зазначимо, що глибинна психологічна природа особистісної цілісності в юнацькому віці залишається недостатньо вивченою. Зокрема, неузгодженими є наукові погляди на структуру особистісної цілісності, потребує дослідження специфіка її формування в період юності. Очевидна актуальність цих проблем і їхня недостатня розробленість зумовили вибір теми даного дисертаційного дослідження **«Психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри практичної психології факультету педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка «Психологічні умови становлення особистості у сучасному суспільстві» (номер державної реєстрації РК № 0116U005272); затверджена на засіданні Вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол №7 від 26 грудня 2014 р.), узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 27.11.2018 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному та емпіричному вивченні психологічної структури особистісної цілісності, рівнів, особливостей та чинників її розвитку в юнацькому віці.

Зазначена мета конкретизується в таких **завданнях дослідження**:

1) здійснити філософсько-психологічний аналіз проблеми дослідження та визначити психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці;

2) здійснити емпіричне дослідження, визначити психологічну структуру особистісної цілісності та рівні її сформованості в юнацькому віці;

3) визначити психолого-педагогічні умови та чинники формування особистісної цілісності в юнацькому віці;

4) розробити та апробувати психолого-педагогічну програму формування особистісної цілісності у юнацькому віці.

Об'єкт дослідження – особистісна цілісність у юнацькому віці.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

Методи дослідження: *теоретичні:* системно-цілісний, структурно-функціональний, порівняльний методи, метод феноменологічного аналізу, а також теоретичний аналіз; *емпіричні:* спостереження, тестування, психодіагностичні методики: «Духовний потенціал особистості» (Е. Помиткін), «Самоактуалізаційний тест» (Е. Шостром), «Опитувальник самоствавлення»

(В. Столін), «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д. Леонтьєв), Методика оцінки рівня домагань особистості (В. Гербачевський), Методика діагностики системи ціннісних орієнтацій особистості (Е. Фанталова); «Опитувальник для визначення типів мислення й рівня креативності» (Дж. Брунера); *методи математично-статистичної обробки емпіричних даних: t-критерій Стьюдента; кореляційний, дисперсійний, факторний аналіз для визначення функціональної структури особистісної цілісності у юнацькому віці; методи формувального впливу: психологічний тренінг, факультативний курс для учнів 10-11-х класів «Психологія особистісної цілісності юнаків та дівчат».*

База дослідження. Дослідження здійснювалось упродовж 2014 – 2020 років із залученням учнів старших класів Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №126, «Криворізького обласного ліцею-інтернату для сільської молоді» та студентів I курсу факультету педагогіки та психології Центральноукраїнського педагогічного університету імені Володимира Винниченка. У цілому вибірка становить 476 осіб, 309 – дівчат, 167 – хлопців.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що: *вперше: обґрунтовано та емпірично перевірено* взаємозв'язок і узгодженість між складовими особистісної цілісності, а також повноту їх розвитку в юнацькому віці; *визначено та систематизовано* психологічну структуру особистісної цілісності в юнацькому віці (за спрямованістю: ієрархічна – фрагментована; за типом розвитку: динамічна – стабільна; за узгодженням складових: невизначена – системно-цілісна) та виокремлено її компоненти: когнітивний, рефлексивний, мотиваційно-діяльнісний, ціннісно-смиловий; *виявлено* особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці (індивідуально-біологічні; соціально-психологічні умови; зміна соціальної ситуації психічного розвитку); *розроблено та апробовано* психолого-педагогічну програму формування особистісної цілісності у юнацькому віці; *визначено* психолого-педагогічні умови (спрямований фасилітаційний вплив; спеціалізована навчально-практична підготовка психологів і педагогічних працівників) та чинники (самоактуалізація; осмисленість життя; інтегративність; внутрішня мотивація; пізнавальна мотивація) формування особистісної цілісності у юнацькому віці; *поглиблено та розширено* уявлення про особистісну цілісність у юнацькому віці як інтегроване, ієрархічне та умовно динамічне психологічне утворення; *уточнено* поняття: «особистісна цілісність у юнацькому віці» як психологічного новоутворення юнацького віку; *набула подальшого розвитку* система знань про особливості та психолого-педагогічні умови формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

Практична значущість одержаних результатів дослідження зумовлюється розробленням засобів діагностики особистісної цілісності в юнацькому віці, виявленням особливостей її розвитку і формування. Можливе використання результатів дослідження у соціальній, соціально-психологічній, психокорекційній практиці. У вищих навчальних закладах матеріали дисертаційного дослідження можуть слугувати основою для розробки курсів

лекцій, практичних занять з дисциплін соціально-гуманітарного циклу: філософії, соціальної психології, загальної психології, психології особистості, педагогічної та вікової психології, історії психології тощо.

Апробований у дослідженні методичний інструментарій може стати складовою моніторингу сформованості особистісної цілісності в юнацькому віці, він створює можливість для її психолого-педагогічного супроводу та підтримки. Теоретичні положення, одержані результати та висновки дослідження можуть використовуватися в процесі викладання факультативних курсів із психології та консультативній роботі психологічної служби загальноосвітніх навчальних закладів, під час взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №126 (довідка №16 від 09.01.2019 р.), Криворізької гімназії №49 (довідка №3 від 08.01.2019 р.), Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 (довідка №11 від 15.06.2018 р.), Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №125 (довідка №13 від 16.06.2018 р.), Криворізького обласного ліцею-інтернату для сільської молоді (довідка №7 від 23.06.2018 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка №6 від 18.12.2018 р.), Хмельницького національного університету (довідка №5 від 10.12.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, конгресах, семінарах різного рівня, зокрема на *міжнародних*: міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання, VII Міжнародний фестиваль «Світ психології: освіта, наука, інновації» (18 - 21 травня 2017 р.); International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» (oktober 20 - 21, 2017, Lublin); міжнародна науково-практична конференція: «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (27 - 28 жовтня 2017 року, Львів); міжнародна науково-практична конференція: «Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук» (4-5 травня 2018 р., Київ); *всукраїнських*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності» (Дніпропетровськ: ДОІПО, 2015); III Всеукраїнська науково-практична конференція: «Педагогіка вищої та середньої школи» (Кривий Ріг, 2015 р.); круглий стіл «Сучасні проблеми психології у контексті історико-психологічного пізнання» (15 травня 2016 р., Київ); Всеукраїнські психолого-педагогічні читання, присвячені пам'яті Б.О. Федоришина «Профорієнтація: стан і перспективи розвитку» (Київ, 18 травня 2020 р.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 19 публікаціях автора, серед яких 8 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі та 1 стаття – у виданні, що входить до

міжнародних наукометричних баз; 11 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура і обсяг дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 239 найменувань (із них – 40 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 460 сторінках, із них 237 сторінок основного тексту. Робота містить 3 додатки на 200 сторінках, 31 таблиця на 48 сторінках, 9 рисунків на 9 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, розкрито теоретико-методологічні основи й методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, подано перелік публікацій автора за темою дисертації, описано структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі «Теоретичні основи розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці»** представлені результати теоретико-методологічного аналізу і узагальнення наукових підходів до вивчення проблеми особистісної цілісності в юнацькому віці, а також з'ясовано стан її розробленості в психологічній науці; висвітлено філософсько-психологічний зміст поняття особистісної цілісності, розкрито психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

На сучасному етапі розвитку наукового пізнання проблема особистісної цілісності досліджується в межах соціально-філософської антропології, неklasичної психології й філософії з позицій системного, цілісного, синергетичного, аксіологічного та інших підходів, що представлені у роботах В. Баруліна, Л. Дорфмана, В. Петровського. Висвітлення проблеми особистісної цілісності в юнацькому віці ґрунтується на цілісних, системних, структурних, комплексних уявленнях про психіку, що відтворено зокрема у працях: Б. Ананьева з проблеми комплексного вивчення психіки; культурно-історичному підході Л. Виготського, наукових уявленнях Г. Костюка про психіку як систему систем), гуманістичному підході К. Роджерса, раціогуманістичній концепції Г. Балла; особистісному підході та принципі цінності особистості В. Рибалки, системно-структурному принципі О. Ткаченко; концептуальних ідеях Е. Помиткіна про психологію духовного розвитку та ін.

Здійснений нами філософсько-психологічний аналіз поняття «особистісна цілісність» дозволив зробити висновок про те, що цей феномен розкривається в науці з позицій різних філософсько-психологічних шкіл: особистісна цілісність як мікрокосм, частина макрокосму (Аристотель); особистісна цілісність з позиції раціоналізму (Г. Гегель, І. Кант), особистісна цілісність індивіда у працях представників феноменології (М. Гайдеггера), аксіології (З. Карпенко), герменевтики (Н. Чепелева), екзистенціалізму (А. Камю, К. Ясперса); особистісна цілісність як структурна складова індивідуальності (Б. Ананьев); особистісна цілісність як особливість самоактуалізованої особистості

(А. Маслоу); особистісна цілісність як інтегрована єдність (С. Максименко, Т. Яценко).

Зроблений висновок став підставою для розгляду особистісної цілісності у нашому дослідженні як інтегрованого, ієрархічного та умовно динамічного психологічного утворення, складної цілісної узгодженості компонентів структури особистості та процесуальних характеристик, серед яких провідними є духовність, ціннісні орієнтації, інтелектуально-творчий потенціал, синергія. У такому контексті нами визначено особистісну цілісність людини юнацького віку як внутрішню єдність та відносну автономність стійкої системи психічних станів, процесів, властивостей, соціально значущих рис, що характеризують індивіда як суб'єкта відношень і свідомої діяльності, а також члена суспільства. Формування особистісної цілісності в юнацькому віці зумовлене особливостями «Я-концепції» особистості та визначається її спрямованістю, ціннісними орієнтаціями, високим рівнем соціальної й індивідуальної інтегрованості, здатністю до самоорганізації в усіх видах життєдіяльності.

Специфіка особистісної цілісності у вищих своїх проявах та за умов взаємодії провідних соціально-психологічних чинників, серед яких самоактуалізація, осмисленість життя, інтегральне самоствавлення, особливості мотиваційної структури, відображується в особливостях самосвідомості, ідентичності особистості юнацького віку, її ставленні до себе, інших, світу в цілому й усвідомленні своєї ролі у соціумі.

Отже, нами було теоретично обґрунтовано, що увесь закономірний процес формування особистісної цілісності в юнацькому віці постає у динаміці й неперервності, а феномен особистісної цілісності характеризує основні психічні новоутворення зазначеного вікового періоду, що є необхідними для адаптації молоді людини до змінних умов життєдіяльності в сучасному суспільстві.

У другому розділі *«Психологічні особливості прояву особистісної цілісності в юнацькому віці»* представлено методику та організацію психологічного дослідження особистісної цілісності в юнацькому віці, здійснено аналіз та надано інтерпретацію одержаних емпіричних даних, висвітлено структуру особистісної цілісності в юнацькому віці у динаміці.

Констатувальний етап емпіричного дослідження був спрямований на висвітлення особистісних характеристик і визначення специфіки особистісної цілісності власне юнацького віку; кількісну і якісну обробку отриманих емпіричних даних; структурування показників особистісної цілісності на різних етапах юнацького віку.

Дослідження проводилося із залученням учнів старших класів закладів загальної середньої освіти міста Кривого Рогу (КЗШ), «Криворізького обласного ліцею-інтернату для сільської молоді» (КОЛІ), майбутніх психологів І курсу Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (ЦДПУ). У цілому вибірка становила 476 осіб, 309 – дівчат, 167 – хлопців.

Емпіричні дані, які розкривають особливості сформованості показників особистісної цілісності в юнацькому віці, відображено на рис.1.

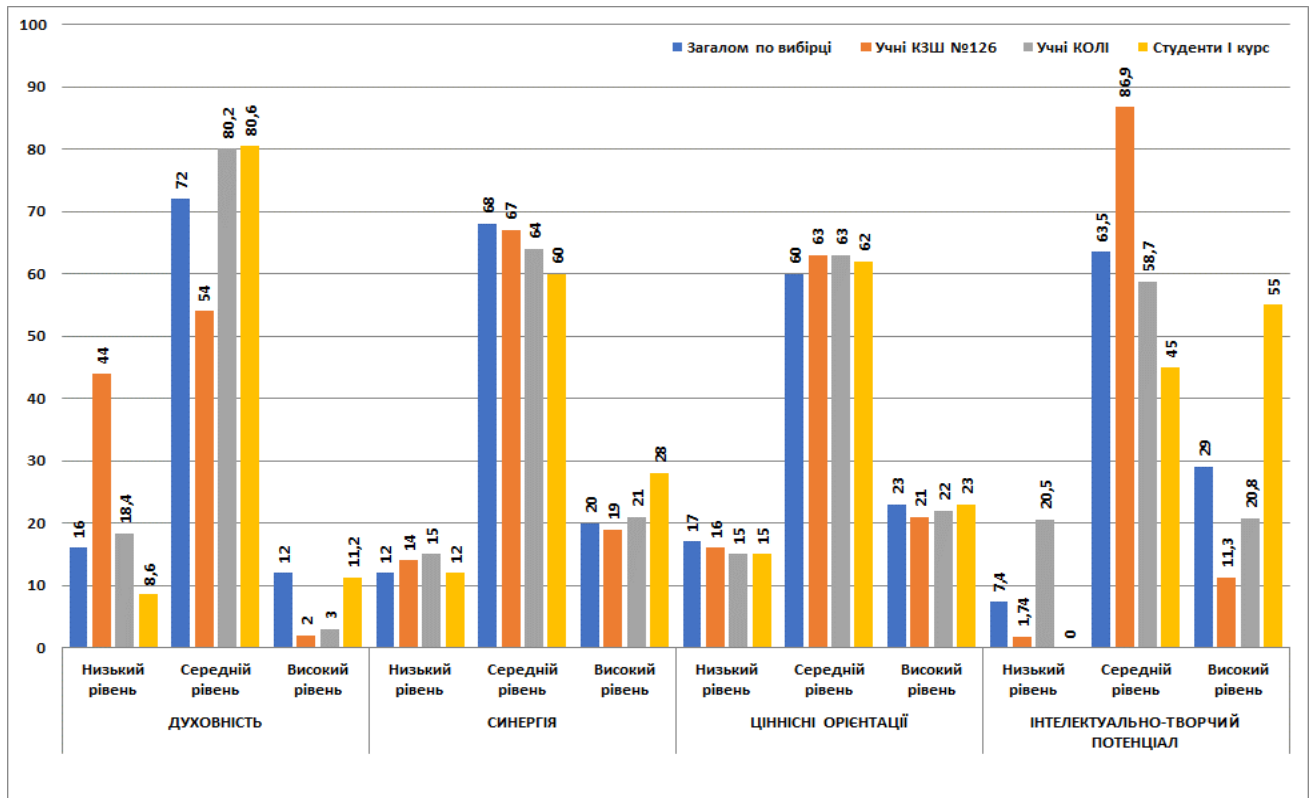

Рис. 1. Розподіл показників особистісної цілісності в юнацькому віці (у різних групах досліджуваних).

За результатами емпіричного дослідження встановлено, що досліджувані за своєю більшістю (старшокласники – 44%; студенти – 88,8%) виявляють низький рівень духовного потенціалу, проте 11,2 % студентів – майбутніх психологів демонструють тенденцію до підвищення рівня духовного потенціалу. Отже, переважна більшість осіб юнацького віку прагне до матеріального добробуту, не приділяючи уваги духовному розвитку.

Дослідження рівня синергії дозволило встановити, що у 19% респондентів КЗШ №126 виявлено високий рівень, а 67% проявляють схильність до розвитку даної властивості; 21% юнаків та дівчат, які навчаються в КОЛІ, мають високий рівень за даним показником, а 64% виявляють середній рівень або тенденцію до особистісної цілісності. Окрім цього 28% досліджуваних студентів ЦДПУ мають високий рівень цілісного уявлення про світ та інших людей, 63% характеризуються середнім рівнем синергії. Втім 14% КЗШ №126, 15% ліцеїстів КОЛІ і 12% студентів ЦДПУ мають низький рівень розвитку синергії.

Дослідження самоактуалізаційних складових виявляє такі тенденції стосовно взаємодії особистісної цілісності й чиннику самоактуалізації: 1) за складовою підтримка виявлено тенденцію до середнього рівня у групах досліджуваних, як у старшокласників (72% - КЗШ №126; 63% - КОЛІ), так і у студентів ЦДПУ (70%). Тобто, більшість старшокласників і студентів –

майбутніх психологів спрямована на надання психологічної підтримки, допомоги один одному. Потрібно зазначити, що несформована самостійність, високий ступінь залежності та конформності (низький рівень даної властивості) характерні для старшокласників як КЗШ №126 (15%) і ліцеїстів КОЛІ (16%), так і для студентів ЦДПУ (10%); 2) сенситивність яскравіше представлена у групах учнів КЗШ №126 (24%) та студентів ЦДПУ (25%). Схильність до чутливості виявляють досліджувані всіх груп: (КЗШ №126 – 64%, КОЛІ – 65%, студенти ЦДПУ – 62%), це є позитивний напрямок у розвитку особистісної цілісності. Малочутливі юнаки та дівчата є як серед старшокласників КЗШ №126 (12%) та ліцеїстів КОЛІ (15%), так і серед студентів ЦДПУ (13%); 3) спонтанність, вміння швидко та природньо реагувати на зміну подразників, щиро виявляти власні почуття і емоції представлені більше у старшокласників КЗШ №126 (29%), менша кількість досліджуваних з високим рівнем у ліцеїстів (26%) та (27%) у студентів ЦДПУ. Вміють об'єктивно реагувати на інформацію старшокласники КЗШ №126 й КОЛІ (по 61%) та студенти ЦДПУ (58%). Втім не можуть щиро виявляти емоції, почуття (13%) старшокласників КОЛІ, (10%) учнів КЗШ №126 та (15%) студентів ЦДПУ; 4) студенти ЦДПУ (21%), старшокласники КЗШ №126 (15%) та КОЛІ (14%) виявляють більш позитивне ставлення до людської природи, не вважають дихотомії мужності/жіночності, раціональності/емоційності антагоністичними. Слід відмітити, що серед студентів ЦДПУ найбільша частка осіб, схильних вважати, що людині властиві переважно гуманні властивості (69%). Серед учнів КЗШ №126 таких досліджуваних – 61% та 66% - серед ліцеїстів. Втім, 20% респондентів серед ліцеїстів, 24% юнаків та дівчат КЗШ №126 та 10% студентів ЦДПУ уявляють дихотомії мужність/жіночість, раціональність-емоційність як протилежні; 5) старшокласники КЗШ №126 (18%) та ліцею КОЛІ (20%), а також студенти ЦДПУ (26%) демонструють високий рівень «контактності» та здатні до встановлення емоційно насичених контактів з іншими людьми, що є суттєвим чинником розвитку особистісної цілісності. Проте 83% учнів КЗШ №126, 70% ліцеїстів КОЛІ, 58% студентів ЦДПУ виявляють переважно середній рівень контактності і схильності до взаємодії. Виявлено низький рівень контактності або малоконтактність у 18% студентів, 9% ліцеїстів КОЛІ та 10% старшокласників КЗШ №126; 6) пізнавальні потреби яскраво виражені у 23% учнів КОЛІ, 20% старшокласників КЗШ №126 та 21% студентів ЦДПУ. Переважна більшість досліджуваних (серед ліцеїстів та студентів – 63%; серед учнів КЗШ №126 – 59%) виявляють середній рівень пізнавальних потреб. Слід зазначити, що 21% юнаків і дівчат КЗШ №126, 14% ліцеїстів КОЛІ та 16% студентів ЦДПУ не задовольняють потребу у розвитку пізнавальної сфери, їх допитливість має переважно стихійно-емоційний характер.

Узагальнюючи вищезазначене, окреслимо, що при дослідженні самоактуалізаційних складових було виявлено такі тенденції: у старшокласників КЗШ №126 найзначущими передумовами розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці є сенситивність, контактність, спонтанність, підтримка; у групі учнів старших класів ліцею КОЛІ

найсуттєвішими передумовами розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці є контактність, спонтанність, пізнавальні потреби, сенситивність. У студентів-майбутніх психологів спонтанність, сенситивність, ставлення до людської природи та підтримка є суттєвими передумовами розвитку особистісної цілісності.

Особистісна цілісність осіб юнацького віку взаємопов'язана із особливостями локусу контролю особистості. Учні КЗШ № 126 виявляють переважно прагнення щодо відповідальності за власні рішення, а ніж відчують власну силу. Однак учні ліцею КОЛІ відчують силу, впевненість у собі й відповідальність за власні рішення. У групі студентів-майбутніх психологів переважає тенденція щодо уявлення про себе як про сильну особистість, яка володіє свободою вибору, організовує власне життя у відповідності із запланованими проектами. Окрім цього, саме майбутні психологи переважно, переконані в тому, що керують життям та власними рішеннями.

Також ми визначали специфіку самоствавлення досліджуваних. Зокрема старшокласники КЗШ №126 виявляють за шкалою «інтегральне самоствавлення» переважно середній (37,3%) та високий (38,2%) рівні. У цілому, досліджувані юнаки та дівчата КЗШ № 126 усвідомлюють свої як позитивні, так і негативні сторони, що відповідає інтегральній оцінці власного «Я». У старшокласників ліцею КОЛІ переважає надкритичне ставлення до себе. Емпіричні дані за даною шкалою у групі ліцеїстів свідчать про певні труднощі щодо розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці, що віддзеркалюється у показнику «інтегральне самоствавлення». Серед цієї категорії досліджуваних 39,1% виявляють середній рівень, а 41% - низький рівень інтегрального самоствавлення. Студенти ЦДПУ (80%) виявляють переважно середній рівень «саморозуміння», що відображає відчуття цінності власної особистості. Проте показники «самоповаги», виявлені серед респондентів, перебувають на низькому рівні (60%). Узагальнюючи вищезазначене, слід підкреслити, що юнаки та дівчата виявляють переважно позитивне самоствавлення, ціннісне ставлення до власного «Я».

З метою виявлення особливостей спрямованості особистості було досліджено специфіку мотиваційної структури. Результати дослідження специфіки мотиваційної структури у старшокласників КЗШ № 126 показали переважно середній рівень сформованості компонентів, що спонукають до діяльності, а саме: внутрішній мотив, пізнавальний мотив. Результати дослідження мотиваційної сфери старшокласників КОЛІ дозволяють визначити, що компоненти, які спонукають до діяльності й утворюють ядро мотиваційної сфери особистості, переважно представлені середнім рівнем, що свідчить про сформовану мотиваційну сферу досліджуваних. Результати дослідження специфіки мотиваційної структури у студентів ЦДПУ свідчать про те, що компоненти, які спонукають до діяльності й утворюють ядро мотиваційної сфери особистості представлені середнім рівнем. Тобто, студенти-майбутні психологи в цілому виявляють потребу до діяльності, їх

внутрішні мотиви (захопленість та задоволення від своєї справи, від самого процесу навчання) спонукають до пізнання, намагання набувати знань та умінь, шанобливо ставитись до себе та інших.

Дослідження ціннісних орієнтацій старшокласників КЗШ №126 показало, що 21% респондентів виявили високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій, 63% осіб – тенденцію до розвитку ціннісних орієнтацій. Серед старшокласників КОЛІ 22% досліджуваних мали високий рівень ціннісних орієнтацій, 63% – середній рівень. Серед студентів ЦДПУ 23% респондентів продемонстрували високий рівень, 62% – середній рівень розвитку ціннісних орієнтацій. Система ціннісних орієнтацій складає основу світогляду особистості, її життєвої концепції і «філософії життя». Проте 16% учнів загальноосвітньої школи КЗШ №126, 15% ліцеїстів КОЛІ та 15% студентів ЦДПУ властивим є низький рівень розвитку ціннісних орієнтацій.

В усіх групах досліджуваних переважає середній рівень показників інтелектуально-творчого потенціалу, який складають предметне, символічне, знакове, образне мислення й креативність. Аналізуючи отримані результати за рівнем розвитку предметного мислення серед різних груп досліджуваних, можна зазначити, що юнаків і дівчат, які вміють перетворювати інформацію за допомогою, предметних дій і мають практичний склад розуму, найбільше серед старшокласників ліцею КОЛІ (70,6%) та студентів ЦДПУ (75%). Менший відсоток таких представників юнацтва серед старшокласників КЗШ №126 – 65,2%. Високий рівень предметного мислення свідчить про здатність молодої людини знаходити рішення або вихід зі скрутних практичних ситуацій та узгоджується з відповідним рівнем сформованості особистісної цілісності. Сформованість символічного мислення є важливим чинником у процесі становлення особистісної цілісності в юнацькому віці. Особливо значущим символічне мислення є для розвитку професійного мислення у майбутніх психологів як передумова інтерпретування. Аналізуючи результати, отримані за рівнем розвитку символічного мислення серед різних груп досліджуваних, можна зазначити, що в юнаків і дівчат, які мають математичний склад розуму (показники високого та середнього рівнів), найбільше серед старшокласників ліцею КОЛІ та студентів ЦДПУ (73,2% та 85% відповідно). Знакове мислення є суттєвим змістовим складником особистісної цілісності в юнацькому віці. Таке мислення є передумовою гуманітарного складу розуму. За даним показником ми спостерігаємо позитивну тенденцію, проте є необхідність щодо розвитку знакового мислення у юнаків та дівчат. Потрібно також зазначити, що в кожній групі досліджуваних є частина представників юнацтва, у яких знакове мислення має низький рівень розвитку. Цей показник найбільший у старшокласників КЗШ №126 і складає 17,4%, у старшокласників КОЛІ – 14,9%), студентів ЦДПУ – 5%. Тобто, сформованість знакового мислення є також вагомим чинником становлення особистісної цілісності. За результатами простежується чітка тенденція показників образного мислення серед юнаків та дівчат до середнього й високого рівнів розвитку. У групі старшокласників КЗШ №126 переважає середній рівень (86,9%) і виявлена тенденція до підвищення

високого рівня розвитку образного мислення (11,3%); у старшокласників ліцею КОЛІ при домінуванні середнього розвитку образного мислення (58,7%) майже однаковою є представленість високого (20,8%) й низького рівня (20,5%) розвитку даного показника; у студентів ЦДПУ було виявлено переважання високого рівня (55%) й значна доля середнього рівня (45%) при відсутності низького рівня даного показника. Креативність переважно представлена середнім рівнем розвитку, однак у старшокласників КЗШ № 126 виявлена тенденція до переважання високого рівню (26%) над низьким рівнем (13%) креативності. У ліцеїстів КОЛІ високий рівень даного показника незначно переважає над низьким рівнем (23,5% та 17,6% відповідно). Проте у 40% студентів виявлено високий рівень креативності, а 5% показали низький рівень її розвитку.

Отже, за результатами констатувального етапу дослідження було встановлено, що структура особистісної цілісності інтегрує когнітивну, рефлексивну, мотиваційно-діяльнісну, ціннісно-смыслову складові; за спрямованістю може бути ціннісно-цілісною або фрагментованою, за типом розвитку – динамічна чи стабільна, за узгодженням складових – дифузна або системно-цілісна, має основні види: індивідуальний, морфологічний, організаційний, інтегрально-суб'єктивний. Провідними показниками особистісної цілісності в юнацькому віці є: духовність, ціннісні орієнтації, синергія, інтелектуально-творчий потенціал. Критеріями особистісної цілісності визначено повноту розвитку компонентів особистості та взаємозв'язки між цими компонентами.

У **третьому** розділі «*Формування особистісної цілісності в юнацькому віці*» представлено психолого-педагогічну програму формування особистісної цілісності в юнацькому віці, розроблену й реалізовану із застосуванням цілісного, системного, ситуаційного, компетентнісного, інноваційного принципів особистісного розвитку; з метою визначення причинно-наслідкових зв'язків між складовими особистісної цілісності та психологічних чинників її розвитку здійснено кореляційний, дисперсійний та факторний аналізи.

У процесі здійснення формувального експерименту нами було розроблено та апробовано програму психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці, що містить тематичний план навчального курсу, авторський психологічний тренінг, орієнтовані на формування особистісної цілісності. Основними умовами ефективної реалізації програми психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці є: відповідність системному, ситуаційному, компетентнісному, інноваційному принципам особистісного розвитку, орієнтація на особистісно та соціально значимі цінності особистості юнацького віку; інтегративний пріоритет та стимулювання сукупності особистісних, академічних і соціальних якостей, які визначають особистісну цілісність особистості; забезпечення зовнішніх та внутрішніх умов саморозвитку особистості юнацького віку.

У формувальному експерименті взяли участь учні 10 – 11 класів, студенти I курсу ЦДПУ імені Володимира Винниченка факультету педагогіки та психології. Досліджуваних було розподілено на чотири групи по 10 учасників у кожній з них. Досліджувані контрольної групи до формувальних заходів не залучалися.

Результативність формувальних заходів відображено на рис.2.

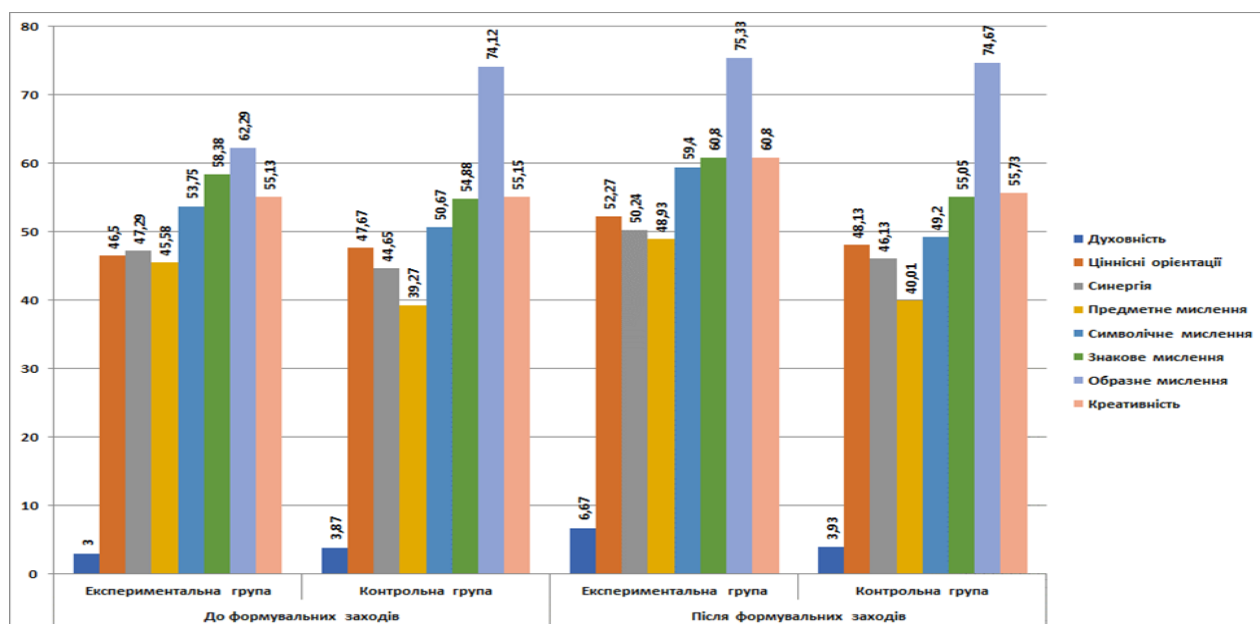

Рис. 2. Розподіл показників особистісної цілісності в групах досліджуваних за результатами формувального експерименту.

У ході формувального етапу дослідження визначено ефективність впроваджені нами системи розвивальних впливів та інтерактивних технік (проблемні міні-лекції, рольові, навчально-рольові та ділові ігри, групові обговорення, моделювання та аналіз ситуацій взаємодії, рефлексивне навчання тощо), що підтверджено емпіричними даними власне експериментальної групи, а саме: підвищенням рівня духовності, самоактуалізаційного компоненту, ціннісного ставлення до себе, зростанням значення вагомих мотивів і цінностей та показників мислення у юнаків та дівчат.

На цьому етапі дослідження було здійснено аналіз структури особистісної цілісності в юнацькому віці; математичну обробку емпіричних даних і виокремлення найсуттєвіших чинників особистісної цілісності юнацького віку. Кореляційний, дисперсійний та факторний аналізи ANOVA, критерій t-Student для залежних вибірок та критерій адекватності вибірки Кайзера-Мейера-Олкіна, засвідчили значущі позитивні зміни в експериментальній групі та відсутність позитивних змін у контрольній групі, на підставі чого нами було встановлено достовірний зв'язок між такими змінними: «особистісна цілісність» та «психологічні властивості». За результатами діагностичних зрізів на підставі кореляційних зв'язків, визначених на рівнях 0,01% та 0,05%

статистичної значущості, виокремлено найсуттєвіші параметри, що утворюють змінну «особистісна цілісність» (табл.1.).

Табл. 1.

Матриця інтеркореляцій особистісної цілісності та показників психологічних властивостей особистості юнацького віку

До формувального експерименту																
	Са	ОЖ	Інт	ВМ	ПМ	КЛ	Сам	Смп	БДСР	БДВ	АОСП	З	ОДР	ВВЗ	Т	ОЦ
Са	1	,440	,085	,584	,528	,332	,276	,630	,795	,333	,046	,634	,462	,243	,708	,889*
ОЖ	,440	1	,068	,012	,0014	,0011	,339	,0015	,002	,0009	,028	,012	,002	,003	,0008	,768**
Інт	,084	,065	1	,524	,163	,114	,142	,263	,161	,284	,811	,515	,125	,163	,204	,715**
ВМ	,584	,012	,524	1	,199	,359	,248	,084	,194	,022	,0009	,001	,319	,197	,105	,672**
ПМ	,528	,0014	,163	,199	1	,635	,169	,115	,404	,714	,043	,261	,388	,649	,174	,524**
КЛ	,332	,0011	,114	,359	,635	1	,113	,108	,285	,147	,055	,330	,632	,479	,086	,312*
Сам	,276	,339	,142	,249	,169	,113	1	,223	,158	,152	,081	,174	,098	,336	,146	,311*
Смп	,630	,0015	,263	,248	,115	,108	,223	1	,169	,439	,006	,248	,256	,181	,375	,310*
БДСР	,795	,002	,161	,084	,404	,285	,158	,170	1	,305	,322	,001	,076	,214	,230	,299*
БДВ	,333	,0009	,284	,022	,714	,147	,152	,440	,305	1	,365	,103	,011	,194	,275	,288*
АОСП	,046	,028	,811	,0009	,043	,055	,081	,006	,322	,365	1	,240	,533	,184	,317	,275*
З	,634	,012	,515	,001	,261	,330	,174	,248	,001	,103	,240	1	,291	,311	,073	,274*
ОДР	,462	,002	,125	,319	,388	,632	,098	,256	,076	,009	,533	,291	1	,130	,027	,269*
ВВЗ	,243	,003	,163	,197	,649	,479	,336	,181	,214	,192	,184	,311	,130	1	,036	,266*
Т	,708	,0008	,204	,105	,174	,086	,146	,375	,230	,275	,317	,073	,027	,036	1	,261*
ОЦ	,889*	,768**	,715**	,672**	,524**	,312*	,311*	,310*	,299*	,288*	,275*	,274*	,269*	,266*	,261*	1
Після формувального експерименту																
	Са	ОЖ	Інт	ВМ	ПМ	КЛ	Сам	Смп	БДСР	БДВ	АОСП	З	ОДР	ВВЗ	Т	ОЦ
Са	1	,445	,086	,654	,530	,337	,276	,651	,863	,338	,048	,600	,478	,244	,721	,863**
ОЖ	,445	1	,060	,013	,002	,001	,440	,002	,003	,001	,029	,013	,003	,004	,001	,771**
Інт	,086	,060	1	,526	,164	,117	,147	,267	,165	,286	,815	,519	,127	,164	,205	,717**
ВМ	,654	,013	,526	1	,200	,361	,249	,085	,195	,023	,001	,002	,320	,198	,106	,673**
ПМ	,530	,002	,164	,200	1	,636	,170	,116	,405	,715	,044	,262	,389	,660	,175	,525**
КЛ	,337	,001	,117	,361	,636	1	,114	,109	,286	,148	,056	,331	,633	,480	,087	,313*
Сам	,276	,440	,147	,249	,170	,114	1	,224	,159	,153	,082	,175	,099	,337	,147	,312*
Смп	,651	,002	,267	,085	,116	,109	,224	1	,170	,440	,007	,249	,257	,182	,376	,311*
БДСР	,863	,003	,165	,195	,405	,286	,159	,170	1	,306	,323	,002	,077	,215	,231	,301*
БДВ	,338	,001	,286	,023	,715	,148	,153	,440	,306	1	,366	,104	,010	,193	,276	,286*
АОСП	,048	,029	,815	,001	,044	,056	,082	,007	,323	,366	1	,241	,534	,185	,318	,276*
З	,600	,013	,519	,002	,262	,331	,175	,249	,002	,104	,241	1	,292	,312	,074	,275*
ОДР	,478	,003	,127	,320	,389	,633	,099	,257	,077	,010	,534	,292	1	,131	,028	,270*
ВВЗ	,244	,004	,164	,198	,660	,480	,337	,182	,215	,193	,185	,312	,131	1	,037	,267*
Т	,721	,001	,205	,106	,175	,087	,147	,376	,231	,276	,318	,074	,028	,037	1	,262*
ОЦ	,863**	,771**	,717**	,673**	,525**	,313*	,312*	,311*	,301*	,286*	,276*	,275*	,270*	,267*	,262*	1

* - Кореляція, значуща на рівні 0,05 (двохстороння).

** - Кореляція значуща на рівні 0,01 (двохстороння).

Са – Самоактуалізація, ОЖ – Осмисленість життя, Інт – інтегративність, ВМ – Внутрішній мотив, ПМ – Пізнавальний мотив, КЛ – Концепція людини, Сам – Самоінтерес, Смп – Самопосмлідовність, БДСР – Бажання досягти високого результату, БДВ – Бажання досягти визнання, АОСП – Адекватна оцінка свого потенціалу, З – здоров'я, ОДР – Оцінка досягнутого потенціалу, ВВЗ – Виразеність вольового зусилля, Т – Трансценденція, ОЦ – особистісна цілісність

Суттєвими чинниками, що здійснюють вплив на розвиток особистісної цілісності в юнацькому віці є такі, які увійшли до структури особистісної цілісності, а саме: «самоактуалізація»; «осмисленість життя»;

«інтегративність»; «внутрішній мотив»; «пізнавальний мотив». Окрім цього, визначено чинники, що не є провідними, проте доволі значущими в організації особистісної цілісності в юнацькому віці, серед них: «концепція людини»; «самоінтерес»; «самопослідовність»; «бажання досягти високого результату»; «бажання досягти визнання»; «адекватна оцінка свого потенціалу»; «здоров'я»; «оцінка досягнутого результату»; «вираженість вольового зусилля» та «трансценденція», які утворюють ієрархію досліджуваного феномену.

За результатами впровадження психолого-педагогічної програми формування особистісної цілісності в юнацькому віці виявлено й емпірично підтверджено, що структура особистісної цілісності в експериментальній групі за спрямованістю характеризується ієрархічністю, за типом розвитку – динамічністю, за узгодженням складових – системною єдністю. При цьому «самоактуалізація»; «осмисленість життя»; «інтегративність»; «внутрішній мотив»; «пізнавальний мотив» є провідними параметрами, що мають найбільший вплив на розвиток особистісної цілісності в юнацькому віці.

На відміну від експериментальної, у контрольній групі структура особистісної цілісності є за спрямованістю фрагментованою, за типом розвитку – стабільною, за узгодженням складових – дифузною (невизначеною).

Результати факторного аналізу – обертання за методом Varimax (97,4% сукупної дисперсії) показали, що до основних чинників розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці можна віднести такі, як: 1) «самоактуалізація»: підтримка (,896); самоприйняття (,831); самоповага (,830); аутосимпатія (,731); спонтанність (,607); 2) «осмисленість життя»: локус контроль «Я» (,745); локус контроль життя (,745); ціннісні орієнтації (,590); 3) «інтегративність» ставлення інших (,941); самовпевненість (,860); очікуване ставлення від інших (,845); самоповага (,824); аутосимпатія (,746); саморозуміння (,621); 4) «внутрішній мотив»: намічений рівень мобілізації зусиль, необхідних для досягнення цілей діяльності (,845); мотив самоповаги (,796); прояв вольового зусилля (,762); 5) «пізнавальний мотив»: уявлення про природу людини (,859); потреба у пізнанні (,706); ініціативність (,608).

Таким чином, отримані результати свідчать про доцільність впровадження та ефективність розробленої програми психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці. Програма може бути використана в системі загальної освіти, а також для підготовки спеціалістів, які працюють з особистістю юнацького віку, для підвищення їх психолого-педагогічної підготовки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукової проблеми формування особистісної цілісності в юнацькому віці. Результати дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Філософсько-психологічний аналіз поняття особистісної цілісності на підставі його розгляду в контексті інтегрованих вихідних положень гуманістичного, особистісного, системно-цілісного, діяльнісного, ієрархічного підходів дозволив визначити цей феномен як складну цілісну узгодженість компонентів структури особистості та процесуальних характеристик, серед яких провідними є духовність, ціннісні орієнтації, інтелектуально-творчий потенціал, синергія.

Психологічні особливості формування особистісної цілісності в юнацькому віці зумовлені соціальною ситуацією розвитку, у якій актуальними є протиріччя між необхідністю та наявними можливостями формування «Я-концепції» особистості, визначення її спрямованості, смисложиттєвих цінностей, що вимагає від юнаків та дівчат, які вступають в самостійне життя, відповідного рівня соціальної й індивідуальної інтегрованості, здатності до самоорганізації в життєдіяльності – особистісної цілісності. У цьому віці виникають психічні новоутворення такі, як професійні та життєві перспективи, механізми підтримання психологічного благополуччя й екзистенційної цінності життя людини, продуктивний характер яких стає основою для формування, становлення і ефективного функціонування у молодій людини особистісної цілісності.

Особистісна цілісність – внутрішня єдність та відносна автономність стійкої системи психічних станів, процесів, властивостей, соціально значущих рис, що характеризують індивіда як суб'єкта відношень і свідомої діяльності, а також члена суспільства.

2. Структура особистісної цілісності інтегрує когнітивну, рефлексивну, мотиваційно-діяльну, ціннісно-сміслову складові та поділяється: за спрямованістю (ієрархічна, фрагментована), за типом розвитку (динамічна, стабільна), за узгодженням складових (невизначена, системно-цілісна), має основні види: індивідуальний, морфологічний, організаційний, інтегрально-суб'єктивний. Провідними показниками особистісної цілісності в юнацькому віці є: духовність, ціннісні орієнтації, синергія, інтелектуально-творчий потенціал. Критеріями особистісної цілісності визначено повноту розвитку компонентів особистості та взаємозв'язки між цими компонентами.

3. Психолого-педагогічними умовами формування особистісної цілісності у цей віковий період є: організація спрямованого фасилітаційного впливу на розвиток особистісної цілісності; специфіка підготовки практичних психологів з акцентом на необхідності супроводу особистості юнацького віку у процесі формування особистісної цілісності; спеціалізована навчально-практична підготовка педагогічних працівників з метою надання кваліфікованої

підтримки учням, які перебувають у процесі формування особистісної цілісності.

Провідними чинниками, що зумовлюють формування особистісної цілісності в юнацькому віці є індивідуально-біологічні та соціально-психологічні умови, а також зміна соціальної ситуації психічного розвитку. Завдяки змінам діяльності й кризам, що передують та супроводжують цей процес, відбувається переосмислення ставлення до себе, інших, світу в цілому й усвідомлення своєї ролі у соціумі.

За результатами емпіричного дослідження особливостей сформованості особистісної цілісності в період юнацтва встановлено, що юнаки та дівчата за своєю більшістю виявили недостатні рівні розвитку духовного потенціалу, сформованості ціннісних орієнтацій, інтелектуально-творчого потенціалу, креативності, синергії, самоактуалізації, локусу контролю особистості, інтегрального самоствавлення, самоповаги, внутрішнього і пізнавального мотивів. Розвиток особистісної цілісності досліджуваних юнаків та дівчат вимагає організації спрямованих фасилітаційних ціннісно-сміслових та психолого-педагогічних впливів на розвиток несформованих її складових: когнітивної, мотиваційно-діяльної, рефлексивної, ціннісно-сміслової.

4. Розроблена та впроваджена програма психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці враховує взаємозв'язки між чинниками її розвитку та умовами впливу на цей процес, а також забезпечує позитивну динаміку формування особистісної цілісності.

Емпіричні результати, отримані внаслідок апробації програми психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці, підтвердили її ефективність. Лекційні, практичні, тренінгові заняття сприяли ефективному розвитку та формуванню особистісної цілісності у юнаків і дівчат, що має прояв у значному підвищенні рівня духовності, а також самоактуалізації, ціннісного ставлення до себе, значення вагомих мотивів і цінностей у юнаків та дівчат.

За результатами апробації психолого-педагогічної програми формування особистісної цілісності в юнацькому віці встановлено, що особистісна цілісність у вищому своєму прояві характеризується системністю, ієрархічністю і динамічністю, а недостатність її розвитку виявляється у фрагментованості, стабільності (усталеності), дифузності (невизначеності) самоактуалізаційно-мотиваційних, смисложиттєвих та інтелектуально-творчих складових.

Здійснена робота не вичерпує всіх можливостей аналізу психологічних особливостей формування особистісної цілісності в юнацькому віці. Актуалізована в ній проблема стимулює до подальшого поглибленого вивчення феномену особистісної цілісності, зокрема, як самоорганізаційного процесу. Окрім цього, недостатньо дослідженим виявляється вплив рефлексивних механізмів, освітнього середовища на формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

**Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:**

1. Кельнер С.С. Синдром «професійне вигорання» як результат хронічного професійного стресу та дезінтеграції особистості / Світлана Семенівна Кельнер // «Педагогічне Криворіжжя»: педагогічний альманах / за заг. ред. Т.О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КДПІ ДВНЗ «КНУ». – 2015. – Вип.1.– С. 64 - 66.

2. Кельнер С. С. Психологічні особливості становлення цілісності особистості майбутнього практичного психолога / С. С. Кельнер // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – Київ; Ніжин: ПП Лисенко, 2016. – Том IX. – Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Вип. 8. – С. 231-242.

3. Кельнер С. Теоретичний аналіз особливостей формування цілісності особистості майбутнього практичного психолога / С. Кельнер // Освіта та розвиток обдарованої дитини. – 2016. – №1 (44). – С. 15-21.

4. Кельнер С. С. Психологічна сутність концепту «цілісність особистості» / С. С. Кельнер // Науковий вісник Херсонського державного університету / за ред. О. Є. Блинова. – Херсон: ХДУ, 2017. – Т.2., Вип.2. – С. 20-26. – (Серія: Психологічні науки).

5. Кельнер С. С. Особистісна цілісність: психологічні особливості, прояви, основні підходи / С. С. Кельнер // Науковий вісник Херсонського державного університету / за ред.О.Є.Блинова. – Херсон:ХДУ, 2017. – Т.1., Вип.3. – С. 78-82. – (Серія: Психологічні науки).

6. Кельнер С. С. Теоретико-методологічна проблема цілісності особистості у вимірі гуманітарної парадигми / С. С. Кельнер // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Київ: Гнозис, 2017. – Т.1 (21), Вип. 37 (3). – С.182-193. – (Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання»).

7. Кельнер С. С. Психологічні передумови формування цілісності особистості старшокласника / С. С. Кельнер // Науковий вісник Херсонського державного університету / за ред. О. Є. Блинова. – Херсон: ХДУ, 2018. – Т.1., Вип.2. – С. 45-52. – (Серія: Психологічні науки).

8. Кельнер С. С. Психологічні особливості становлення цілісності особистості в умовах ВНЗ / С. С. Кельнер // Міжнародний наукометричний збірник. EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society / EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Panstwo I Spoleczenstwo. – Krakov, Poland, 2017. – Т.1, Вип.3. – С. 117-131.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кельнер С. С. Синдром «професійне вигорання» як результат хронічного професійного стресу та дезінтеграції особистості / Світлана Семенівна Кельнер

// Психологія професійної безпеки особистості: матеріали міжнар. наук-практ. конф. (20-21 березня 2015 р., Луцьк) / уклад. Ж.П. Вірна. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С.44-54.

2. Кельнер С. С. Модель психолого-педагогічного супроводу формування цілісності особистості в процесі профільного навчання / Світлана Семенівна Кельнер // Педагогіка вищої та середньої школи» : матер. III Всеукр. наук-практ. конф / за ред. доктора пед.наук, професора З.П. Бакум. – Кривий Ріг : ВЦ КДП ДВНЗ «КНУ». – 2015. – Вип. 44. – С.208 – 216.

3. Кельнер С. С. Психологічні особливості прояву цілісності особистості старшокласників / С. С. Кельнер // Проблеми сучасної психології особистості: IX Всеукр. наук-практ. конф. молодих учених та студентів (Одеса, 17-18 травня 2018 р.): матер. доповідей та виступів. – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського, 2018. – Вип.9. – С. 199-204.

4. Кельнер С. С. Формування цілісності особистості юнацького віку / С. С. Кельнер // Сучасний вимір психології та педагогіки: Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25-26 травня 2018 р.): матер. доповідей та виступів. – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. – С. 33-35.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Кельнер С. С. Синдром «професійне вигорання» як результат хронічного професійного стресу та дезінтеграції особистості / С. С. Кельнер // Психологія професійної безпеки особистості: Міжнар. наук-практ. конф. (Луцьк, 20-21 березня 2015 р.): матер. доповідей та виступів. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – С. 44-54.

2. Кельнер С. С. Модель психолого-педагогічного супроводу формування цілісності особистості в процесі профільного навчання / С. С. Кельнер // Випереджаюча освіта для сталого розвитку у системі інноваційної освітньої діяльності: Всеукр. наук-практ. конф. (Дніпропетровськ, 28 квітня 2015 р.): матер. доповідей та виступів. – Дніпропетровськ: ДОІППО, 2015. – С. 111-113.

3. Кельнер С. С. Актуальні питання сучасного визначення проблеми цілісності особистості / С. С. Кельнер // Сучасні проблеми психології у контексті історико-психологічного пізнання: Круглий стіл (Київ, 15 травня 2016 р.): матер. доповідей та виступів. – Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2016. – С.32-33.

4. Кельнер С. С. Теоретико-методологічна проблема цілісності особистості у вимірі гуманітарної парадигми / С. С. Кельнер // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Київ: Гнозис, 2017. – Т.1 (21), Вип. 37 (3). – С.182-193. – (Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання»).

5. Кельнер С. С. Цілісність особистості як психологічна проблема / С. С. Кельнер // International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics»: Conference proceeding (Oktober 20-21, 2017). – Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2017. – P.155-157.

6. Кельнер С. С. Проблема цілісності особистості через призму сучасної гуманітарної парадигми / С. С. Кельнер // Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування: Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 27-28 жовтня 2017 р.): матер. доповідей та виступів. – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. – С.18-19.

7. Кельнер С. С. Психологічні особливості цілісності особистості сучасних старшокласників / С. С. Кельнер // Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4-5 травня 2018 р.): матер. доповідей та виступів. – Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. – С. 162-164.

АНОТАЦІЇ

Кельнер С.С. Психологічні особливості формування особистісної цілісності у юнацькому віці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України – Київ, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячене висвітленню специфіки проявів і визначенню структури та особливостей формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

Визначено, що особистісна цілісність у юнацькому віці є складовою особистісної сфери особистості юнацького віку. Загальними компонентами, що уможливають утворення особистісної цілісності є самосвідомість, «Я-концепція», ідентичність особистості юнацького віку. Особистісна цілісність інтегрує у собі когнітивну, рефлексивну, мотиваційно-діяльну, ціннісно-смыслову складові. Вони поділяються за спрямованістю (ціннісно-цілісна, фрагментована), за типом розвитку (динамічна, стабільна), за узгодженням складових (дифузна, невизначена, системно-цілісна). Основними видами особистісної цілісності в юнацькому віці є такі: індивідуальний, морфологічний, організаційний, інтегрально-суб'єктивний.

Показниками особистісної цілісності в юнацькому віці є: духовність, ціннісні орієнтації, синергія, інтелектуально-творчий потенціал; *провідними чинниками* розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці є самоактуалізація, осмисленість життя, інтегративність, мотивація.

Таким чином, увесь закономірний процес розвитку особистісної цілісності в юнацькому віці постає у динаміці й безперервності.

Розроблено та апробовано модель формування особистісної цілісності в юнацькому віці, що віддзеркалює складний процес формування зазначеного феномену, що уможлиблюється завдяки цілеспрямованому поетапному ціннісно-смысловому психолого-педагогічному впливу на особистість юнацького віку, розвиток мотивації, ціннісного ставлення до себе, інших, світу; спеціальну підготовку шкільних психологів, учителів та педагогічних працівників. Експериментальна перевірка авторської програми психолого-педагогічного супроводу формування особистісної цілісності в юнацькому віці підтвердила її ефективність: підвищення рівня духовності, самоактуалізаційного компоненту, ціннісного ставлення до себе; підвищується значення вагомих мотивів і цінностей, покращуються показники мислення у юнаків та дівчат.

Ключові слова: особистість, особистісна цілісність, юнацький вік, формування особистісної цілісності в юнацькому віці.

Кельнер С.С. Психологические особенности формирования личностной целостности в юношеском возрасте. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины – Киев, 2020.

Диссертационное исследование посвящено определению специфики проявлений, структуры и особенностей формирования личностной целостности в юношеском возрасте.

Определено, что личностная целостность в юношеском возрасте является составляющей личностной сферы личности юношеского возраста. Общими компонентами, которые способствуют созданию личностной сферы, являются самосознание, «Я-концепция», идентичность личности юношеского возраста. Личностная целостность интегрируется когнитивной, рефлексивной, мотивационно-деятельностной, ценностно-смысловой составляющими. Данные компоненты распределяются по направленности (ценностно-целостная, фрагментарная), по типу развития (динамическая, стабильная), по согласованности составляющих (диффузная, неопределенная, системно-целостная). Основными видами личностной целостности в юношеском возрасте являются индивидуальный, морфологический, организационный, интегрально-субъективный.

Показателями личностной целостности в юношеском возрасте являются духовность, ценностные ориентации, синергия, интеллектуально-творческий потенциал; *ведущими факторами* развития личностной целостности в юношеском возрасте являются самоактуализация, осмысленность жизни, интегративность, мотивация.

Психолого-педагогическими условиями формирования личностной целостности в этот возрастной период являются: организация направленного фасилитационного влияния на развитие личностной целостности; специфика

подготовки практических психологов с акцентом на необходимости сопровождения в процессе формирования личностной целостности; специализированная учебно-практическая подготовка педагогов с целью оказания квалифицированной поддержки учащимся, которые находятся в процессе формирования личностной целостности. При этом наиболее значимыми выступают индивидуально-биологические и социально-психологические условия, а также определяющее влияние оказывает изменение социальной ситуации психического развития, что обуславливает особенности развития направленности юношей и девушек на самореализацию и самореализацию личности. Благодаря изменениям деятельности и кризисам, предшествующим и сопровождающим этот процесс, происходит переосмысление собственного отношения к себе, другим, миру в целом и собственной роли в социуме.

Разработана и апробирована модель формирования личностной целостности в юношеском возрасте, отображающая процесс формирования данного явления, который становится возможным благодаря целенаправленному поэтапному ценностно-смысловому психолого-педагогическому влиянию на личность юношеского возраста. Экспериментальная проверка авторской программы психолого-педагогического сопровождения личностной целостности в юношеском возрасте подтвердила её эффективность: повышение уровня духовности, самоактуализационного компонента, ценностного отношения к себе, повышается значимость ведущих мотивов и ценностей, улучшаются показатели мышления у юношей и девушек.

Ключевые слова: личность, личностная целостность, юношеский возраст, формирование личностной целостности. в юношеском возрасте.

S. S. Kelner The psychological features related to the formation of personal integrity in adolescence. – Qualification scientific paper; unpublished manuscript, copyright protected.

The PhD thesis in psychology, Specialty 19.00.07 – Pedagogical and Developmental Psychology. – Institute for Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Science (IPAE NAPNU) – Kyiv, 2020.

The current dissertation research deals with the determination of psychological features related to the manifestation, structure, and specificity of the formation of personal integrity in senior pupils.

It has been determined that personal integrity at a young age is a component of the personal sphere of a young person's personality. Common components that allow the formation of personal integrity are self-awareness, the "I-concept", the identity of a young person. Personal integrity integrates cognitive, reflective, motivational-activity, value-semantic components. They are divided: by orientation (value-integral, fragmented), by type of development (dynamic, stable), by agreement of components (diffuse, indeterminate, system-integral). The main types of personality integrity in adolescence are: individual, morphological, organizational, integral-subjective.

The relevant indicators of personal integrity in adolescence are: spirituality, intellectual and creative potential, value orientations; the leading factors in the development of personal integrity in adolescence are: self-actualization component, meaningful life, integrative, motivation.

Thus, the whole natural process of the development of personal integrity at a young age appears in the dynamics and continuity.

The model of formation of personal integrity in adolescence reflects the complex process of formation of this phenomenon, which is made possible through a purposeful step-by-step psychological and pedagogical influence on the personality of adolescence, the development of motivation, value to oneself, to others, to the world; special training for school psychologists, teachers and pedagogical staff. Experimental verification of the author's program of psychological and pedagogical support for the formation of personal integrity at a young age confirmed its effectiveness: a significant increase in the level of spirituality, self-actualization component, self-esteem, the importance of strong motives and values, the improvement of thinking in boys and girls is increasing.

Keywords: personality, personal integrity, adolescence, formation of personal integrity in adolescence.